

YEVLAX-AĞCABƏDİ ÇÖKƏKLIYI ZONASINDA MAYKOP ÇÖKÜNTÜLƏRİNİN TOPLANMA ŞƏRAİTİ, LİTOFASİYASI VƏ MİNERALOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

E.Əliyeva, K.H.Səfərli

Azərbaycan, SOCAR "Neftqazəlmətdəqiqatlayihə" İnstitutu

Yevlax-Ağcabədi və Kiçik Qafqazqarşısı ön çökəkliklərində Oligosen-Alt Miosen (Maykop) epoxasında dəniz dibinin gömülmə intensivliyi daha da yüksəlmiş, nəticədə hövzədə körfəz, çıxıntı və adaların artması, çöküntütoplanmada litofasiya və qalınlıqların müxtəlifliyinə səbəb olmuşdur.

Maykop lay dəstəsi çöküntülərinin toplanması zamanı tədqiq edilən ərazidə əhəmiyyətli paleotektonik və paleocoğrafi dəyişikliklər baş vermişdir. Maykop vaxtı Kiçik Qafqazın qalxması ilə yanaşı, Kiçik Qafqazqarşısı çökəkliyin intensiv çökməsi baş verir və çökəkliyin cənub-qərb bortu dəniz transqressiyasına məruz qalaraq çöküntütoplanma sahələrinə çevrilirlər. Yevlax-Ağcabədi çökəkliyi zonası üçün Maykop çöküntülərinin əsas qidalanma mənbəyi Kiçik Qafqaz dağətəyi zonasıdır. Çöküntütoplanma nəticəsində Kiçik Qafqazqarşısı çökəkliyin cənub-qərb hissəsində Gəncəçay, Kürəkçay, Tərtər və Qarqarçay vadilərində içərisində konqlomeratlı, kobuddənəli terrigen çöküntülərdən ibarət layların və linzaların olması bu çöküntülərin eyni adlı qədim çayların hövzələrində formalaşdığını göstərir. Yevlax-Ağcabədi çökəkliyinin şimal-şərq bortunda Maykop çöküntüləri əsasən gillərdən ibarət olub az qalınlıqlı alevrit laycıqları mövcuddurlar ki, bunların da zəif yuyulma sahəsi olan Qaracalı-Saatlı qalxımlar zonasından gətirildiyi şübhə doğurmur.

Yevlax-Ağcabədi çökəkliyi üzrə Maykop çöküntülərinin sahə boyunca yayılma qanunauyğunluğu, əmələ gəlmə şəraiti ərazinin litofasiyasını müəyyənləşdirməyə imkan verir. Tədqiqat nəticəsində Kiçik Qafqazın ətəyi boyu ensiz zolaqla uzanan kobuddənəli çöküntülərin yayılma zonası izlənilir və bu çöküntülər iri qalınlıqlı konqlomerat, gilli qumdaşı və qumlu gil laylarının

növbələşməsindən ibarətdir. Bu süxurlar özünü Maykop hövzəsinin sahil hissəsində dağ çaylarının allüvial gətirmə konusu ilə göstərir. Konqlomerat qatının yayılma sahəsindən kənarda gilli-qumlu süxurların yayılma zonası izlənilir və hövzənin dayaz hissəsini əhatə edir. Yevlax-Ağcabədi çökəkliyinin mərkəzi hissəsi şelf sedimentasiya zonası ilə örtülmüşdür.

Süxurların mineraloji tərkibində də qeyri-bircinslilik qeyd olunur. Süxurların mineraloji tərkibinə əsasən demək olar ki, bu çökəkliklərin qidalanma mənbəyi olan qırıntı materialları Kiçik Qafqazın qranit maqmatik süxurları yuyularaq paleoçaylarla bu zonaya daxil olmuşlar.

Kiçik Qafqazqarşısı çökəkliyində əsasən polimikt qumdaşları çoxluq təşkil edir. Bu süxurların tərkibində çöl şpatları üstünlüyə malikdir. 2-ci yerdə süxur qırıntıları və kvars mineralı olmaqla əhəmiyyətli miqdarda deyil. Rayonun cənub hissəsi və Yevlax-Ağcabədi çökəkliyinə bitişik geniş sahə üzrə Maykop çöküntüləri mineraloji tərkibinə görə süxur qırıntıları, çöl şpatları və az miqdarda kvars mineralları ilə xarakterizə olunur.

Belə ki, tuflu qumdaşları kvars və çöl şpatı ilə səciyyələnir. Polimikt tərkibli qumdaşlarında yüngül fraksiyalı minerallardan əsas rolu çöl şpatı, ikinci yerdə qırıntı süxurları təşkil edir. Bu süxurların mineraloji tərkibində kvarsın miqdarı çox aşağıdır. Tuflu qumdaşlarında kvars mineralının yüksək olması qidalanma mənbəyi olan Kiçik Qafqazın vulkanoklastik süxurları ilə əlaqədardır.

Yevlax-Ağcabədi çökəkliyinin Maykop lay dəstəsi üçün qırıntı materiallarının gətirilmə mənbəyinin istiqaməti və intensivliyi daimi olmamış, zaman və məkan daxilində daim dəyişmişdir. Yevlax-Ağcabədi çökəkliyinin cənub-qərb bortunda Maykop lay dəstəsi çöküntülərinin litoloji tərkibinin tez-tez dəyişməsi və burada mövcud olan qumlu horizontların yayılma sahələrinin müxtəlifliyi, bu qumlu horizontların paylanması paleoçayların böyük rol oynadığını göstərir.

Gələcək kəşfiyyat işlərinin düzgün istiqamətləndirilməsi üçün Maykop çöküntüləri toplanma şəraitinin öyrənilməsi və bu çöküntülər üzrə ayrılmış müxtəlif fasial zonaların yayılma areallarının dəqiqləşdirilməsi olduqca vacibdir.